

Afgunst en talentenjachten

Door de eeuwen heen kunnen we drie historische opvattingen van armoede onderscheiden. De 'natuurlijke orde'-opvatting stelt dat mens en maatschappij geschapen zijn door God. De maatschappelijke hiërarchie weerspiegelt de 'natuurlijke orde': goddelijk, dus rechtvaardig. De waardigheid van de mens wordt bepaald door de zedelijkheid van het gedrag. Zo schreef de jezuïet en invloedrijk denker Baltasar Gracian in 1646: 'Het stoffelijk gewicht bepaalt de waarde van het goud, het zedelijk gewicht bepaalt de waarde van de mens.' Ingrijpen in de natuurlijke orde was ongewenst en caritas volstond voor de inferieur geachte minderbedeelden.

Gedurende de negentiende eeuw ontstond geleidelijk een alternatieve opvatting. Maatschappelijke heropvoedingskampen (zoals Veenhuizen, treffend beschreven door Suzanna Jansen in *Het pauperparadijs*) vingen 'landlopers' op en trachtten hun moraal en zedelijkheid bij te brengen. Ingrijpen in de sociale hiërarchie werd in toenemende mate wenselijk geacht. Het verheffingsideaal van de twintigste eeuw bouwt hierop voort. Volgens deze visie zijn alle mensen gelijkwaardig en is de maatschappij maakbaar. Armoede komt niet langer voort uit een natuurlijke orde, maar is een gevolg van sociale en politieke processen en moet worden bestreden. Sociale voorzieningen worden opgebouwd, met de typerende twintigste-eeuwse verzorgingsstaat als gevolg. Tegen het einde van de vorige eeuw begon ook dit maatschappijbeeld te vervagen.

Het geluid dat sociale voorzieningen mensen hulpafhankelijk en aangeleerd hulpeloos zouden maken, klinkt steeds luider. Wantrouwen groeit jegens 'uitkeringstrekkers', die hun tegemoetkomingen niet meer als vanzelfsprekend 'verdienen'. Misbruik van sociale voorzieningen wordt op grote schaal verondersteld, politici van diverse pluimage achten de overheid niet langer verantwoordelijk voor het bestrijden van armoede en achterstand. De maakbaarheid van de samenleving wordt ten grave gedragen en maakt plaats voor de opvatting van de neoliberale meritocratie.

De talentenaanpak dreigt in het jongerenwerk een averechts effect te sorteren

De neoliberale meritocratie

De neoliberale meritocratie kan gezien worden als een alternatief voor de twintigste-eeuwse verzorgingsstaat. Het verheffingsideaal heeft volgens dit idee gefaald: de utopische maatschappij vrij van armoede en achterstand is niet verwezenlijkt. Daarmee is de weg vrij voor een nieuw maatschappijbeeld waarin het individu zijn waardigheid moet 'verdienen'. Dit meritocratische maatschappijbeeld vertrekt vanuit het idee van *gelijke kansen* voor iedereen; gelijke uitkomsten zijn geenszins een streven. In een meritocratie bestaat geen discriminatie op grond van huidskleur, geloof of gender; sociale verschillen worden uitsluitend

toegeschreven aan de combinatie van eigenschappen en gedrag van het individu. Daarom wordt de verklaring voor armoede en achterstand niet gezocht in God of de samenleving, maar in het *individu*. Het individu wordt maakbaar geacht en verantwoordelijk gesteld voor zijn eigen welbevinden (Verhaeghe 2012). Armoede betekent: 'eigen schuld'. Maatschappelijk succes ligt voor iedereen in het verschiep en wordt verklaard door goed gebruik van 'talent' en 'arbeidskracht'. We zijn derhalve terug bij Gracian: de waardigheid van de mens is afhankelijk

van zijn 'zedelijkheid', ofwel van zijn bereidheid zich in te spannen en ten dienste te stellen van de samenleving en van het eigen succes.

Jongerenwerk

Sinds de invoering van de Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo) zien we een herinrichting van de welzijnssector conform de kernwaarden van de neoliberale meritocratie, die aanwezig zijn in de uitgangspunten van Welzijn Nieuwe Stijl, Eigen Kracht en Burgerkracht. In het jongerenwerk leidt dit tot het inruilen van 'verouderde' methoden als 'de inloop', gedateerd uit het vervlogen tijdperk van het verheffingsideaal, voor werkwijzen die

Onze kijk op achterstand wordt steeds sterker gekleurd door een neoliberal, meritocratisch denken. Ondersteuning van de lagere sociale klassen wordt niet langer vanzelfsprekend bevonden. Sociale voorzieningen moeten worden ‘verdiend’, vrijblijvender vormen van ondersteuning ruimen het veld. Ook het jongerenwerk, met zijn talentenjachten, ontkomt daar niet aan.

wel ideologisch verantwoord bevonden worden, zoals ‘talentontwikkeling’. Tijdens inlopen kunnen jongeren en jongerenwerkers elkaar ontmoeten in een gemeenschappelijke ruimte, zonder bijkomende verplichtingen. Dit blijkt cruciaal voor het opbouwen van een vertrouwensband (Metz & Sonneveld 2010).

Intussen dreigt de talentenaanpak in zulke jongerenwerkpraktijken een averechts effect te sorteren. Een groot deel van de doelgroep – kwetsbare jongeren met een verhoogde kans op armoede en achterstand – blijft weg. Zij voelen zich niet aangesproken door het beroep op talent of weigeren zich langdurig te committeren aan een activiteit. Voor degenen die wel komen, bestaat weinig ruimte om een band op te bouwen met leeftijdgenoten en professionals. Die professionals zeggen in de getransformeerde ‘productiehuizen’ (vroeger jongerencentra) hun talentenprojecten niet zelden uit te voeren met ambitieuze, kansrijkere jongeren, die het evengoed stellen zonder de ondersteuning van sociaal-culturele professionals (Kooijmans & Spierts 2012). Maar inlopen passen niet in een discours dat dicteert dat sociale privileges ‘verdiend’ moeten worden. Politici aan beide zijden van het politieke spectrum willen af van ‘vrijblijvend’ jongerenwerk of – om met premier Rutte te spreken – ‘gesubsidieerd nietsdoen’. De neoliberale herinrichting van het jongerenwerk beperkt zich niet tot het verdringen van laagdrempelige ontmoetingsvoorzieningen. Ook bijbehorende meritocratische waarden – status wordt verkregen via competitie en concurrentie – worden uitgedragen. De talentenaanpak

in het jongerenwerk dreigt daarmee bij te dragen aan een tweedeling tussen ‘winnaars en verliezers’. Talentprojecten lijken vaak op populaire programma’s als *Idols*, maar willen onderscheidend zijn door het laagdrempelige karakter. Jongeren worden verleid om aan talentenjachten en *battles* mee te doen met uiteenlopende slogans als ‘iedereen is een winnaar’, ‘meedoen is belangrijker dan winnen’ of: ‘wil jij ook rijk en beroemd worden?’ Ondanks goede bedoelingen kunnen zulke *battles* met name voor jongeren die kampen met gevoelens van minderwaardigheid en faalangst een bittere teleurstelling zijn. Bijvoorbeeld om de audities niet door te komen waar anderen (soms zelfs van buiten de wijk) wel mogen strijden om de status van ‘star’ in het wijktheater. De paar sterren gaan er met de prijzen en prestige vandoor, tegenover vele verliezers die zelf verantwoordelijk zijn voor hun falen. Het illustreert hoe een meritocratie afgunst, intolerantie en erosie van zelfrespect kan opwekken, een inzicht al eerder beschreven door Sennett (2003).

Fair play

In ons onderzoek naar talentontwikkeling in het jongerenwerk zien we ook praktijken die breken met het meritocratische discours. Hier gaan jongeren bijvoorbeeld een competitie aan zonder uitvallers. De grootste beloningen worden niet uitgereikt aan hen die het beste presteren, maar aan deelnemers die uitblinken in positief samenspel, solidariteit en sportiviteit. De populariteit van deze hoofdprijs – de Fair Play Award – laat de meerwaarde zien van het bekrachtigen van sociaal gedrag.

Andere activiteiten laten alle wedstrijd-elementen achterwege en stellen jongeren in staat te leren van elkaars talenten door hen onderling ‘les’ te laten geven. Door in te gaan tegen de meritocratische opvatting van winnaars en verliezers, leggen deze methoden meer pedagogisch gewicht in de schaal. Ze verschaffen jongeren de nodige relativering van de statusobsessies van de ‘volwassen maatschappij’ die hen probeert te vormen naar haar evenbeeld.

Literatuur

- Gracian, B., *El Discreto*. Zaragoza: Institución Fernando el Católico, 2001 [1646]
- Jansen, Suzanna, *Het pauperparadijs. Een familiegeschiedenis*. Amsterdam: Balans, 2010
- Kooijmans, M. & M. Spierts, Jeugd en jongerenwerk – eigentijdse professionalisering. Notten, T. & F. Spierings (red.), *Zorgen om de jeugd. Tussen paniek en passende voorzieningen*. Den Haag: Boom Lemma, 2012
- Metz, J. & J. Sonneveld, *De Inloop op waarde geschat. Literatuuronderzoek naar de De Inloop binnen het professionele jongerenwerk*. Amsterdam: Hogeschool van Amsterdam / Youthspot, 2010
- Sennett, R., *Respect in a world of inequality*. New York / Londen: Norton & Company, 2003
- Verhaeghe, Paul, *Identiteit*. Amsterdam: De Bezige Bij, 2012

Timon Raven is als onderzoeker verbonden aan de Hogeschool van Amsterdam en promoveert aan de UvA/AISSR op onderzoek naar talentontwikkeling en rolmodelwerking.

Maïke Kooijmans is als docent/ onderzoeker werkzaam bij Avans Hogeschool in 's-Hertogenbosch en promoveert aan de UvA op onderzoek naar talentontwikkeling en criminaliteitspreventie.